

Амбіції. Права. Приналежність.

Права та становище людей з інтелектуальною недостатністю та їхніх сімей в Україні

Інклюзивна Європа

Авеню дез Мистецтв 3, 1210 Брюссель, Бельгія

Телефон: +32 25 02 28 15

office@inclusion.eu

Inclusion.eu

Лютий 2025 року

Зміст

Вступ	1
Особисті історії.....	4
Артем Ханіков.....	4
Антон Онищук	6
Іван Мельник.....	8
Владислав Панов	10
Лія Олійник	12
Дмитро Хникін.....	14
Василь Мирявчик.....	16
Володимир Машина.....	18
Віталій Зегелев	20
Оксана Штефанюк	22
В'ячеслав Дейниченко	24
Становище людей, які живуть в інтернатних закладах	26
1. Право приймати рішення та право голосу	28
2. Право жити незалежно та бути включеним у громаду.....	31
3. Житло та підтримка	35
4. Освіта.....	44
5. Працевлаштування	47
6. Охорона здоров'я.....	49
7. Представництво	56
Джерела	60

Вступ

З 2,7 мільйона людей з інвалідністю в Україні **260 000 - люди з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями**¹. Їхнє становище не є і ніколи не було легким.

Люди з інтелектуальними порушеннями стикаються з жорстокою дискримінацією, обмеженням самостійності та інституалізацією. Так було ще до того, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Відтоді життя людей з інтелектуальною неповносправністю та їхніх родин стало ще складнішим.

Бар'єри, з якими стикаються люди з розумовою неповносправністю по всій Європі - обмежена дієздатність, стигматизація, обмежений доступ до освіти, працевлаштування, охорони здоров'я та житла - досягають нових висот під час війни.

В Україні російська війна призвела до руйнування інфраструктури, вимушеного переміщення, відсутності належного житла та доступу до охорони здоров'я - все це непропорційно впливає на людей з розумовою неповносправністю.

Втрата громадських мереж, які колись підтримували їх, залишає їх та їхні сім'ї в стані ізоляції та незахищеності.

---

¹ Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України відвід 27 грудня 2017 р. № 1018-р

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>

Люди з інтелектуальними порушеннями - особливо ті, що живуть в установах та/або мають складні потреби в підтримці - та їхні сім'ї, яким і до війни не приділяли належної уваги, зараз сегреговані більше, ніж будь-коли раніше.

Коли йдеться про доступну і точну інформацію про реальне життя людей з інтелектуальною неповносправністю, існує велика прогалина. Ця прогалина збільшується під час війни.²

Організація "Інклюзивна Європа" робить свій внесок у подолання прогалин у даних за допомогою флагманського звіту "Індикатори інклюзії". 7 ключових індикаторів показують, наскільки люди з інтелектуальною недостатністю та їхні сім'ї включені в життя суспільства в Європі. За кожним індикатором підраховуються бали, де 10 - найкращий показник, а 1 - найгірший з можливих. Середній бал використовується для порівняння загальних результатів європейських країн.

7 індикаторів інклюзії є такими:

1. Право приймати рішення та право голосу.
2. Право жити незалежно та бути включеним у громаду
3. Житло та підтримка
4. Освіта.
5. Працевлаштування.
6. Охорона здоров'я.
7. Представництво.

У звіті "Індикатори інклюзії 2024" **Україна отримала найнижчу загальну оцінку - 3,5 бала з 10 можливих**,³ що відображає труднощі, з якими стикаються люди з

---

² Інвалідність та суспільство, Том 39, 2024, Випуск 11: Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ. <https://www.inclusion.eu/indicators>.

³ Індикатори інклюзії 2024, [Inclusion.eu/indicators](https://www.inclusion.eu/indicators). Бельгія також отримала 3,5 бали з 10.

інтелектуальною недостатністю та їхні сім'ї.

Звіт, який ви зараз читаете, слугує ще одним інструментом для кращого розуміння життя людей з інтелектуальною недостатністю та їхніх родин в Україні

При підготовці цього звіту "Інклюзивна Європа" тісно співпрацювала з нашим членом, Коаліцією ВГО.

Коаліція ВГО створила фокус-групу, в якій 11 людей з інтелектуальною недостатністю, а в деяких випадках і члени їхніх родин, поділилися своїм досвідом та думками, які лягли в основу цього звіту. Вони пропонують нове і вкрай необхідне розуміння реальності впливу війни на українців з інтелектуальною неповносправністю.

Учасникам було від 12 до 45 років. Їхні життєві ситуації і те, як війна вплинула на них, дуже різняться. Їхні історії лежать в основі цього звіту.

На жаль, ми не змогли отримати подібні історії та досвід від людей, які перебувають в установах.

Особисті історії

Історії поширюються за згодою осіб та їхніх законних представників.

Люди погодилися на публікацію своїх історій, бо хочуть, щоб усі знали про їхнє життя під час війни Росії проти України.

Важливо пам'ятати, що це історії людей, які мають підтримку своїх родин і можуть відвідувати денні центри або подібні заходи підтримки. Є багато тисяч людей, які не мають подібної підтримки або перебувають в установах, і ми не можемо почути їхні історії, оскільки не змогли до них достукатися.

Артем Ханіков

Мені 12 років, я живу з батьками у Вінниці, Україна. Ми були змушені переїхати з Херсона через війну, шукаючи безпеки в новому місті. Переїзд змінив багато чого в моєму житті, включаючи нову школу, нових друзів і необхідність знайти нові захоплення. Незважаючи на деякі труднощі на початку, у мене все добре.

Я маю часткову дієздатність, оскільки мені не виповнилося 18 років. Хоча я можу висловлювати свої думки та вподобання, важливі рішення приймають мої батьки. Наприклад, хоча я можу сказати, що я хотів би купити, в кінцевому підсумку рішення приймає моя мама. Мої батьки також допомагають мені розуміти і приймати рішення.

Мені подобається жити у Вінниці з батьками та сестрою Ксюшею. Рішення про переїзд прийняли мої батьки. Я беру участь у житті громади, займаючись спортом: карате, легкою атлетикою на стадіоні, плаванням. Також люблю ходити в кіно і театр. У моєму мікрорайоні є друзі: Гліб, Ваня, Настя та Нія, яких я знаю ще зі школи.

Я живу з батьками та сестрою. Мій ідеальний дім мав би включати сад, собаку, kota, батут, басейн і гойдалку. Я допомагаю по господарству і отримую підтримку від мого батька та сестри. Покупки роблять мої батьки. Іноді батьки пояснюють мені, як вони витрачають гроші. Вони також підтримують мене в розумінні офіційних документів і в моїх хобі.

Я ходжу до школи, де вивчаю такі предмети, як математика, українська мова, фізкультура та мистецтво. Я також беру уроки гри на фортепіано в музичній школі. Моя мама вибрала цю школу, переконавшись, що я отримаю необхідну підтримку. До школи я їжджу автобусом. Мені подобається проводити час з однокласниками, вони веселі та підтримують мене. Мені також подобається школа, особливо під час таких заходів, як обід і фізкультура. Хоча більшість шкільних завдань можна виконати, я вважаю, що урок української мови є більш складним. Мені допомагає другий вчитель, а іноді я отримую різні навчальні матеріали.

Зараз я не працюю, я ще вчуся в школі. Через маму отримую допомогу по інвалідності, що допомагає утримувати сім'ю.

У мене є доступ до терапевта, офіс якого знаходиться за кілька зупинок від мене. Моя мама зазвичай телефонує, щоб записатися на прийом, і йде зі мною до лікаря. Лікар обговорює проблеми безпосередньо з моєю матір'ю та проводить необхідні обстеження. Я також відвідую стоматолога раз на рік для профілактичних оглядів. Я загалом задоволений медичним обслуговуванням, але мені не вистачає масажів, які я отримував у Херсоні, і спортивного обладнання, яке там було, наприклад, скеледром і тренувальні снаряди.

Я є членом групи самозахисту. У Херсоні група зустрічалася щотижня в центрі "Сонячний світ", де ми займалися ремеслами, тренінгами та ділилися їжею. Ми зустрічалися з представниками влади, зокрема з мером та поліцією, щоб обговорити наші потреби та поділитися досвідом. Я відчуваю, що хоча люди зазвичай слухають, вони не завжди допомагають.

Антон Онищук

Мені 16 років і зараз я живу з батьками в місті Кіровоград. Я родом з Херсона, але через війну був змушений покинути свій дім і переїхати в більш безпечне місце. Переїзд до нового міста означав не лише пошук нової домівки, але й початок навчання в новій школі, знайомство з новими друзями та нові захоплення.

Хоча я ще неповнолітній і тому не можу брати участь у виборах. Для мене важливо мати можливість приймати рішення щодо свого життя, включаючи вибір друзів і занять. Мої батьки підтримують мене у прийнятті важливих рішень.

У Кіровограді я долучився до таких видів діяльності, як відвідування місцевого спортзалу для тренувань та участь у культурних заходах у місті та сусідньому Кременчуці. Незважаючи на початкові труднощі після переїзду, я знайшов друзів і нові захоплення.

Я живу з батьками в орендованій квартирі. Батьки допомагають мені з домашніми справами та управлінням фінансами. Я намагаюся бути максимально незалежною, наприклад, ходжу з батьками по магазинах за одягом і продуктами, і не потребую підтримки, коли йду зустрічатися з друзями.

Я відвідую школу для дітей з вадами зору неподалік від дому, і мені подобається в ній, головним чином, через моїх друзів. Деякі предмети, особливо математика та фізика, даються мені важко. Іноді я відвідую психолога, який допомагає мені покращити мої комунікативні навички.

Я маю доступ до медичних послуг. Офіс мого терапевта знаходиться в декількох хвилинах ходьби від мого будинку, і моя мама записує мене на прийом до нього. До війни я регулярно відвідував невропатолога, але зараз у місті, де я живу, цього фахівця немає. Лікар розмовляє доступною мовою, і мої батьки підтримують мене у всіх рішеннях, що стосуються здоров'я. Я не маю постійного стоматолога і відвідую його лише зрідка.

Я беру активну участь у групі самозахисту, яка збирається щотижня. Разом з іншими членами я ділюся досвідом і обговорюю, як ми можемо підтримувати один одного. Я також брав участь у конференції з самозахисту "Почуйте наші голоси!" в Таллінні у 2023 році, де я познайомився з іншими молодими людьми та поділився своїм досвідом. Для мене самоадвокація - це найкращий спосіб просувати права людей з порушеннями інтелектуального розвитку, тому що тільки ми самі можемо знати, що нам дійсно потрібно.

Іван Мельник

Мені 17 років, я з Києва, Україна. Народившись і виріши в столиці, я зіткнувся з важкими змінами, коли мені довелося вперше покинути Київ через війну. Залишати свій дім було для мене важко. Я любив свою кімнату, бо вона була заповнена книгами. Я чутлива до гучних звуків, таких як будильники та натовп. Я навчаюся за індивідуальною програмою, тому що мені важко зосередитися у звичайному класі, і я отримую відмінні оцінки. Наразі у мене немає друзів, але я мрію працювати науковцем і мати дружніх колег, які поділяють мої інтереси. У мене аутизм і важка форма бронхіальної астми, тому я проводжу багато часу вдома або в лікарні.

Я маю обмежену дієздатність, і моя мати, яка також є моїм законним опікуном, підтримує мене у прийнятті рішень. Я не приймаю рішень про те, де і з ким мені жити; я живу з матір'ю і бабусею в квартирі моєї бабусі. Всіма фінансами опікується моя мама. Мама підтримує мене у прийнятті рішень, пояснюючи, які є варіанти. Я ніколи не голосував, тому що я неповнолітній.

Мені подобається, де я живу, тому що у мене є власна кімната, наповнена книгами, які я люблю. Мені подобаються прогулянки з мамою навколо озера, що знаходиться неподалік. Мені також подобається відвідувати музеї в Києві, коли я почуваюся досить добре. Я почуваюся в безпеці, коли я з мамою, тому що у нас схожі інтереси. Я не виходжу на вулицю сама, і більшість моїх заходів відбуваються вдома. У мене немає друзів, але я сподіваюся знайти їх у майбутньому.

Моїм домогосподарством повністю займаються моя мама та бабуся. Мені потрібна допомога в усіх аспектах домашнього догляду, включаючи приготування їжі. Покупками товарів першої необхідності та одягу також займається моя мати.

Я навчаюся у старшій школі, ліцеї, з акцентом на біологію та хімію. Спочатку мені було важко відвідувати школу через знущання, а потім я перейшов на індивідуальні заняття, які мені більше підходять. Мені подобається вчитися, не відволікаючись на

однокласників, і я добре встигаю в школі після змін. Однак мені потрібна постійна підтримка, наприклад, допомога в пошуку мого класу і стеження за моїми речами.

У свої сімнадцять років я все ще вчуся в школі і ще не працюю. Я отримую допомогу по інвалідності, якою розпоряджається моя мама, щоб утримувати наше домогосподарство. Я хотіла б працювати пізніше, але це може бути складно через стан мого здоров'я.

Я маю значні потреби в медичному обслуговуванні через важку астму та аутизм. Хоча у мене є терапевт, більшість моїх медичних проблем потребують спеціалістів, таких як психіатри та пульмонологи. Вони часто знаходяться далеко в іншому кінці Києва. Це ускладнює доступ до медичної допомоги, оскільки під час нападів астми неможливо користуватися громадським транспортом, а моя сім'я не має власного автомобіля. Місцева дитяча лікарня "Охматдит", де я був зареєстрований, була сильно пошкоджена в результаті ракетного удару, що ще більше ускладнило пошук медичної допомоги. Я покладаюся на свою матір у всіх медичних питаннях, включаючи прийом ліків, оскільки часто забуваю їх приймати або неправильно поведуюся з ними.

Я є активним членом групи самозахисту, яка зустрічається двічі на місяць. Група зосереджується на навчанні наших членів про наші права та способи їх захисту. У мене є досвід самозахисту, наприклад, коли я успішно отримав документи з військкомату, які свідчили про те, що я не можу піти на службу. Я також просив про індивідуальні умови навчання в школі через мою астму. Я виявив, що люди більш схильні слухати і реагувати, коли я відстоюю свої права.

Владислав Панов

Мені 18 років, я живу в Бродах, невеликому містечку у Львівській області, з мамою, молодшою сестрою, вітчимом і молодшим братом. Я відчуваю сильний зв'язок з рідним містом і людьми, які мене добре знають. Я люблю колекціонувати дзвіночки, брати участь у різних заходах і дивитися відео на YouTube, особливо про потяги та дзвони. Війна глибоко вплинула на мене, головним чином через страх, викликаний сигналами повітряної тривоги.

Я маю повну дієздатність, і моя мама підтримує мене. Хоча я можу вибирати товари в магазинах, мені важко орієнтуватися в цінах, і мама часто допомагає мені приймати рішення. У мене немає близьких друзів, але я добре ладнаю з іншими дітьми в дитячому садку. Я не голосував, тому що на останніх виборах мені ще не було 18 років.

Я живу зі своєю сім'єю в невеликій квартирі зі спільним двором, де я відчуваю себе в безпеці і де мені раді. Хоча я можу досліджувати околиці та відвідувати магазини з матір'ю або сестрою, я не виходжу на вулицю сама. Мені подобаються міські заходи та поїздки, але гучна музика і великий натовп можуть мене пригнічувати, тому я часто йду додому раніше. Мені подобаються заплановані прогулянки, такі як історичні екскурсії та відвідування місцевих визначних пам'яток, які зазвичай планує моя мама.

Я живу у двокімнатній квартирі з родиною. Хоча місця не так багато, у мене є місце для моєї колекції дзвонів і шафа, де я зберігаю закуски. Мені потрібна допомога по господарству, наприклад, у прибиранні, митті посуду та приготуванні їжі, і в цьому мені допомагає моя мама. Я використовую фотографії на телефоні, щоб показати їжу, яку я хочу, але більшість покупок робить моя мама. Я насолоджуюся певною незалежністю при виборі особистих речей, наприклад, парфумів. Моя мама повністю розпоряджається всіма фінансами та офіційними документами.

Я ходила до загальноосвітньої школи з інклюзивною програмою. Спочатку я навчався у звичайному класі, але через місяць мені було важко, і я перейшов на індивідуальне навчання. Це дозволило мені провчитися до 9-го класу і закінчити базову освіту. Хоча я офіційно був частиною класу, у мене не було друзів. Моя мама та соціальний працівник допомагали мені протягом усього навчання, надаючи постійну підтримку як з академічними, так і з практичними завданнями.

Я не маю роботи, але беру участь в ерготерапії в соціальній майстерні. Там я вчуся основним навичкам, таким як приготування простих страв, таких як салати і печиво. Мені подобається розкачувати тісто, але мені не подобається прикрашати печиво. Ця неоплачувана програма допомагає мені розвивати навички за підтримки соціальних працівників. Я також отримую допомогу по інвалідності.

Мій терапевт живе за 30 хвилин їзди від мене, а сімейний автомобіль робить візити можливими. Однак мені важко відвідувати лікарів, тому що я відчуваю тривогу, коли до мене торкаються незнайомі люди. Моя мама бере на себе всю комунікацію з лікарями та приймає рішення щодо мого лікування. З дитинства у мене не було стоматолога, який би відповідав моїм потребам. Мені також потрібна допомога в розумінні медичної інформації та рішень, в чому мене підтримує мама.

Раніше я була активною учасницею групи самозахисту, де члени обговорювали різні теми, включаючи домашні справи та дозвілля. Хоча група не збиралася вже кілька місяців, я зацікавлена в тому, щоб приєднатися до неї, якщо вона знову збереться.

Лія Олійник

Мені 26 років, я - самозахисник з Харкова, Україна. Мені не подобається ховатися в підвалах під час повітряних нальотів, і мені шкода людей, які страждають від війни. Незважаючи на війну, я продовжую спілкуватися з друзями і займатися улюбленими справами, такими як малювання і танці.

Я маю повну дієздатність і можу приймати власні рішення; моя мама підтримує мене, пояснюючи речі зрозумілою і простою мовою. Я голосував на виборах, відвідуючи виборчі дільниці разом з матір'ю, яка допомагала пояснювати кандидатів і процедуру голосування.

Війна вплинула на моє життя. Я живу з матір'ю і залежу від неї як в плані спілкування, так і в плані безпеки, особливо під час повітряних нальотів. До війни я любив проводити час на свіжому повітрі, допомагав прибирати територію навколо будинку та грав у баскетбол. Однак через постійні ракетні обстріли я тепер більшу частину часу проводжу в приміщенні. Коли мене лякають вибухи, я знаходжу заспокоєння, тримаючи маму за руку і читаючи молитви, яких я навчилася заспокоювати себе.

Після ракетного удару по нашому будинку ми з мамою були змушені переїхати до безпечнішої квартири в межах Харкова. Спочатку ми місяць жили в притулках, але зараз ми пристосувалися до частих попереджень про повітряні нальоти і часто ховаємося в нашій квартирі. Я допомагаю мамі по господарству, люблю прибирати і готувати їжу, наприклад, салати. Я покладаюся на підтримку моєї мами в покупці продуктів і роботі з документами та фінансами.

Я ходила до спеціальної школи, яку вибрала моя мама. Школа знаходилася приблизно за сім зупинок на громадському транспорті. Мені подобалася дружня атмосфера і зв'язки з однокласниками, з багатьма з яких я досі підтримую зв'язок. Хоча мені було складно встигати за навчальною програмою, я любила шкільну

атмосферу і брала участь у таких заходах, як музика і вишивання. Мої вчителі та деякі однокласники пропонували підтримку, коли я її потребувала.

До війни я працювала помічником кухаря, і мама допомогла мені знайти цю роботу через соціальний проект підтримки людей з інвалідністю. Я працювала один-два дні на тиждень, заробляючи 50 гривень на годину, що не впливало на мою пенсію по інвалідності. Ресторан знаходився далеко від дому, але з часом я змогла їздити туди самостійно. Хоча у мене не було близьких друзів на роботі, я цінував цей досвід.

Я маю доступ до сімейного лікаря, хоча це стало складніше через війну, оскільки мій лікарський кабінет зараз знаходиться далеко від місця мого проживання. Що стосується стоматологічної допомоги, мені пощастило, що моя мама є стоматологом. Ця сімейна підтримка робить медичне обслуговування менш стресовим для мене, оскільки я повністю довіряю мамі. Хоча я загалом задоволений своїм медичним обслуговуванням, моя мама відіграє ключову роль у поясненні медичних інструкцій простими словами, щоб я міг їх зрозуміти і дотримуватися.

Я є активним членом групи самозахисту, яка зустрічається як онлайн, так і особисто, коли не оголошується повітряна тривога. Наша група зустрічається по четвергах і суботах, коли немає повітряної тривоги. Група зосереджується на обговоренні таких тем, як права, працевлаштування та можливості отримання освіти. Ми разом обираємо теми для кожної зустрічі та надаємо взаємну підтримку. Через війну офіційна взаємодія з державними службовцями обмежена, але ми з мамою звернулися до соціальних служб за інформацією про курси перекваліфікації.

Дмитро Хникін

Дмитру 30 років, він живе в однокімнатній квартирі в Києві, яка дісталася йому разом із сестрою Катериною після смерті матері. Він любить дивитися мультфільми, слухати музику, малювати та ліпити з пластиліну. Дмитро цінує час, проведений з друзями, і любить гуляти містом. Однак, він зіткнувся зі значними проблемами через епілепсію та війну, що триває.

Дмитро має повну дієздатність, але у прийнятті рішень сильно залежить від своєї сестри. Він не може самостійно обирати, де і з ким жити. Хоча він може обирати друзів, такі рішення, як покупки та інші повсякденні справи, вирішує його сестра, оскільки він не може впоратися з цими завданнями самостійно. Дмитро не брав участі у виборах, оскільки не виявив інтересу до голосування.

Дмитро живе з сестрою в однокімнатній квартирі в Києві. Йому там подобається. Сестра підтримує його під час прогулянок та походів за покупками. Через фінансові обмеження та війну Дмитро не може відвідувати культурні заходи, а через часті епілептичні напади втратив зв'язок з багатьма друзями з благодійної організації "Джерела".

Дмитро потребує постійного догляду вдома. Його сестра допомагає з такими завданнями, як прибирання, приготування їжі та особиста гігієна, оскільки він не може впоратися з цим самостійно. Хоча він може самостійно одягатися, йому потрібна допомога у придбанні одягу, їжі та інших речей першої необхідності. Його сестра відповідає за всі фінансові та побутові справи.

Дмитро навчався у спеціальній школі-інтернаті в Києві, але зіткнувся з жорстокими знущаннями з боку однокласників та вчителів, що змусило його перейти на індивідуальне навчання. Цей травматичний досвід залишив емоційні шрами, про які він згадує і в дорослому віці. Незважаючи на ці труднощі, Дмитро завершив свою базову освіту.

Дмитро ніколи не працював на оплачуваній роботі. Для фінансової підтримки він покладається на пенсію по інвалідності, якою розпоряджається його сестра. Страх

втратити пенсію заважає йому розглядати можливість працевлаштування, а стан здоров'я вимагає значної підтримки.

Дмитро має сімейного лікаря неподалік від дому, а стоматолога відвідує раз на один-два роки. Однак його доступ до медичної допомоги обмежений, оскільки він не отримує необхідних ліків від епілепсії і не може пройти певні процедури, такі як МРТ або рентген зубів. Його сестра супроводжує його на всіх візитах до лікаря, пояснюючи симптоми та допомагаючи йому зрозуміти поради лікаря.

Дмитро є членом благодійної організації "Джерела" і бере участь у засіданнях адвокаційної групи онлайн за підтримки сестри, коли дозволяє стан здоров'я. Група співпрацювала з київською міською владою, виступаючи за покращення доступності в місті. Хоча Дмитро час від часу стикається з негативним ставленням з боку оточуючих, він залишається оптимістом і вірить, що адвокаційні зусилля групи починають змінювати ситуацію на краще.

Василь Мирявчик

Мені 32 роки, я самозахисник, живу в Ужгороді з матір'ю та домашнім собакою Розі. Маю широке коло інтересів, серед яких робота в ляльковому театрі, навчання на бариста в інклюзивній кав'ярні та створення картин з бісеру, які я продаю. Я також беру активну участь у роботі молодіжної ради при Ужгородському міськвиконкомі, де представляю інтереси людей з інтелектуальною недостатністю.

Я маю повну дієздатність, тобто можу приймати власні рішення. Хоча я раджуся з матір'ю з деяких питань, наприклад, де жити і з ким, я беру на себе відповідальність, коли обираю друзів і роблю покупки. Я голосую на виборах і обговорюю кандидатів з мамою, щоб зробити усвідомлений вибір.

Я живу в двокімнатній квартирі з матір'ю і люблю цей район. Я активна в суспільстві, вигулюю собаку, відвідую магазини та культурні заходи, такі як кафе та театри. Я мрію колись жити в Канаді. Мої друзі, з якими я познайомився в реабілітаційному центрі, мають схожий досвід і походження.

Я живу з матір'ю, яка допомагає мені з такими завданнями, як оплата рахунків та управління витратами. Хоча я можу впоратися з деякими обов'язками самостійно, наприклад, з покупками, я віддаю перевагу підтримці у вирішенні більш складних завдань. Мій ідеальний будинок був би на фермі з конем, я люблю тварин.

Я відвідував школу в Ужгороді, де навчався за індивідуальним планом. Школа знаходилася приблизно за 6-7 км від мого дому. Мені потрібна була допомога з академічними завданнями, і соціальний працівник підтримував мене протягом шкільних років. Хоча навчання було складним, мені подобалося в школі, особливо коли я вивчала теми, які мене цікавили.

Я працюю в Ужгородському ляльковому театрі "Бавка" вже понад дев'ять років, де відповідаю за утримання приміщення. Цю роботу я знайшла через центр зайнятості. Також я півроку навчалася на помічника кухаря в інклюзивному кафе, де навчилася готувати каву. За свою роботу в театрі я отримую зарплату і пенсію по

інвалідності. Хоча спочатку мені потрібна була підтримка, щоб дістатися до роботи, з часом я стала достатньо впевненою в собі, щоб подорожувати самостійно.

Я задоволений своїм здоров'ям. У мене є лікар загальної практики всього в п'яти хвилинах від мого будинку, і я відвідую стоматолога кожні шість місяців. Мені потрібні медичні поради, пояснені простими словами, і я покладаюся на свою матір, яка допомагає мені приймати рішення та інтерпретувати медичну інформацію. Ця підтримка гарантує, що я можу добре керувати своїм здоров'ям.

Я беру участь у групі самозахисту, яка збирається щотижня. Група зосереджується на обговоренні прав та обов'язків, а іноді проводить зустрічі онлайн. Хоча я відчуваю, що люди прислухаються до мене, іноді мені здається, що їхнє розуміння обмежене. Своєю активною участю я прагну підвищити обізнаність про права людей з інтелектуальними порушеннями та покращити розуміння нас.

Володимир Машина

Мені 35 років, я самозахисник, живу в Обухові, невеликому місті в Київській області України. Живу з батьками у двокімнатній квартирі. Захоплююся декоруванням предметів у техніці декупаж, беру участь у театрі "Плейбек" та досліджую різні міста за допомогою онлайн-подорожей. Я активна учасниця групи самозахисту та відвідую сеанси психологічної підтримки.

Я маю повну дієздатність і приймаю рішення за погодженням з батьками. Я хочу одружитися, але відчуваю себе знеохоченим, тому що не маю стабільного доходу або власного житла. Хоча я купую продукти самостійно, мама підтримує мене по телефону. Мої друзі - переважно з моєї групи самозахисту та реабілітаційного центру "Джерела". Я голосую самостійно, приймаючи рішення на основі власних суджень та інформації в бюлетені.

Я живу з батьками та нашою кішкою Майкою в нашій сімейній квартирі. Мені подобається моє теперішнє житло, але я мрію про самостійне життя в Києві. У моєму районі мені подобається відвідувати магазини, місцевий ринок, пошту та церкву. Я також люблю їздити на велосипеді по місту та іноді відвідувати культурні заходи в громадському центрі. Я познайомився з більшістю своїх друзів через реабілітаційний центр та "Джерела".

Я живу з батьками, які ведуть домашнє господарство і допомагають мені з фінансами, покупками продуктів і загальним обслуговуванням. Хоча я допомагаю з плануванням прогулянок та деякими домашніми справами, я залежу від батьків у таких завданнях, як ведення документації, прийняття фінансових рішень та купівля матеріалів для моїх хобі. Моя мета - одного дня жити самостійно в Києві.

Я відвідував школу в Обухові, де спочатку навчався у звичайних класах, але згодом перейшов на домашнє навчання. Мій шкільний досвід був складним, особливо в соціальній взаємодії та виконанні завдань. Моя мама надавала мені необхідну підтримку для продовження навчання.

Я пробувала працювати в пекарні та офісі, але ці роботи були важкими через мою інвалідність і підтримку, якої я потребую. Зараз я не працюю, але отримую пенсію по інвалідності. Деякі з моїх колишніх колег також мали інвалідність. Іноді я отримувала підтримку від соціальних працівників під час короткострокових робіт.

Я маю доступ до сімейного лікаря, який знаходиться за 2,5 км від мого дому. Мої батьки допомагають мені з плануванням візитів та розумінням медичної інформації. У мене також є стоматолог, якого я відвідую за потреби. Бар'єрами для отримання медичної допомоги є довгий час очікування та дорогі ліки. Зруйнування фабрики, яка виробляла недорогі окуляри під час війни, ускладнило для мене отримання необхідних мені окулярів.

Я є членом групи самозахисту, яка зустрічається 1-2 рази на тиждень, щоб обговорити права та обов'язки людей з розумовою неповносправністю. Моя група співпрацює з такими громадськими діячами, як Марина Порошенко, щоб підвищити обізнаність про проблеми, які впливають на нашу громаду. Я вважаю, що участь у цій групі посилює наші адвокаційні зусилля, і я не втрачаю надії на позитивні суспільні зміни.

Віталій Зегелев

Віталію 38 років, він живе в Києві з матір'ю у двокімнатній квартирі. Він має власну кімнату і потребує постійного догляду через важку інвалідність та епілепсію. Віталій не розмовляє, але його заспокоює улюблена річ - кермо велосипеда, яке він полюбляє з трьох років.

Віталій не може самостійно приймати рішення. Його мати, яка є його законним опікуном, приймає за нього всі важливі рішення, наприклад, де йому жити і що купувати. Віталій ніколи не голосував і не брав участі у виборах.

Віталій не може жити самостійно через стан здоров'я. Епілепсія та страх гучних звуків не дозволяють йому виходити на вулицю, особливо з початком війни. Він не виходив з їхньої квартири вже три роки і залежить від своєї матері в усьому, що йому потрібно.

Мати Віталія піклується про все для нього. Вона допомагає йому з повсякденними справами, такими як їжа, купання та одягання. Вона також купує продукти, оплачує рахунки та веде документацію. З віком вона турбується про те, що станеться з Віталієм, коли вона більше не зможе про нього піклуватися.

Віталій ходив до спеціальної школи "Надія", де вчителі приходили до нього додому, щоб допомогти у навчанні. Він не відвідував регулярні заняття, але іноді його відвідували однокласники. Йому було важко вчитися, але йому подобалося займатися і знаходити друзів через благодійну організацію "Джерела".

Віталій ніколи не працював через свою інвалідність та стан здоров'я. Він отримує пенсію по інвалідності, якою розпоряджається його мати. Лікарі сказали, що "працювати для нього небезпечно".

Отримати медичну допомогу Віталію важко. У нього немає сімейного лікаря, а лікарі не відвідують його вдома. Оскільки він не може виходити з квартири, він не отримує необхідної допомоги. З дитинства йому не робили стоматологічних

процедур під загальною анестезією. Його мати намагається дістати потрібні ліки і незадоволена наявними медичними послугами.

До війни Віталій відвідував зустрічі від "Джерел". Зараз він бере участь в онлайн-зустрічах із самозахисту, коли є електрика та інтернет. Ці зустрічі допомогли його матері навчитися відстоювати його потреби, наприклад, телефонувати на гарячу лінію міста, щоб повідомити про проблеми з опаленням. Вона навчилася новим способам відстоювати його інтереси та отримувати допомогу.

Оксана Штефанюк

Мені 39 років, я живу з матір'ю у двокімнатній квартирі в Новому Роздолі, Україна. Мені подобається моє житло, яке знаходиться на першому поверсі, і я самостійно доглядаю за ним. Я беру активну участь у діяльності громадської організації "Центр дозвілля для людей з інвалідністю "Тавор", де працюю волонтером, допомагаю іншим та створюю вироби ручної роботи на продаж.

Я приймаю власні рішення і маю повну дієздатність. Хоча я консультуюся з сестрою щодо фінансових питань, я приймаю рішення про дружбу, покупки та своє майбутнє. Я планую одружитися. Я беру участь у виборах, читаючи інформацію на бюлетенях і дошках для голосування, щоб самостійно обирати кандидатів.

Мені подобається бути активною у своїй громаді. Я часто ходжу по магазинах, гуляю з друзями, відвідую культурні заходи, такі як майстер-класи та відвідування місцевого центру і кафе. Хоча деякі сусіди виїхали за кордон, я залишаюся на зв'язку з друзями з центру "Тавор".

Я самодостатня і самостійно керую своїм повсякденним життям, включаючи прибирання, приготування їжі та покупки. Я також самостійно організовую свої фінанси. Хоча я не потребую допомоги вдома, я ціную підтримку та соціальну активність, яку надає мені центр "Тавор".

Я ходив до школи, яка знаходилася всього за три хвилини від мого дому. Я навчався разом з однокласниками з інвалідністю та без неї, і мені подобалося в школі, незважаючи на деякі труднощі з комунікацією. Мій класний керівник підтримував мене, і я з теплотою згадую шкільні роки.

Наразі я не працюю, але отримую пенсію по інвалідності. Я готова працювати в майбутньому і не боюся, що втрачу пенсію, якщо почну працювати. Наразі я зосереджена на волонтерстві та роботі в Центрі "Тавор".

У мене є лікар загальної практики, який знаходиться в 15 хвилинах від мого будинку. Я сама призначаю собі візити і проходжу лікування та аналізи, коли це

необхідно. Я також відвідую стоматолога раз на рік і консультуюся з гінекологом за направленням мого лікаря. Я задоволений своїм здоров'ям і не потребує додаткової медичної підтримки.

Я є активним членом групи самозахисту, яка зустрічається кожні два тижні. Я навіть представляла групу на міжнародному рівні, зокрема на конференції "Європа в дії" в Глазго, Шотландія, у 2024 році. Мої ідеї та внески цінуються членами групи та директором коаліції. Я захоплена захистом людей з інвалідністю та просуванням інклюзивних рішень у моїй громаді та за її межами.

В'ячеслав Дейниченко

В'ячеславу 45 років, він живе в Сумах, Україна, зі своєю матір'ю, яка є його опікуном та законним представником. Він прикутий до ліжка відтоді, як у 18 років переніс інсульт. Він сліпий і не може виходити з дому. В'ячеслав повністю залежить від своєї матері у всіх своїх щоденних потребах. У нього є власна кімната вдома, яка йому подобається, але він залишається ізольованим від зовнішнього світу.

Мати В'ячеслава підтримує його у прийнятті рішень, оскільки він має обмежену дієздатність. Хоча він не може самостійно розпоряджатися фінансами або вирішувати, де жити, він брав участь у виборах за її підтримки. Мати пояснює йому кандидатів. Через стан здоров'я та ізоляцію В'ячеслав не має соціальних контактів чи друзів.

В'ячеслав живе в родинному будинку, і його мати вирішила, що він повинен залишитися з нею, щоб вона могла задовольнити його медичні потреби. Він не може виходити з дому через свій стан і війну, що триває, яка зробила його життя ще більш ізольованим. У нього немає відвідувачів і можливості спілкуватися з громадою, що робить його життя дуже самотнім.

Мати В'ячеслава займається усіма справами в їхньому домогосподарстві. Вона забезпечує цілодобовий догляд, допомагає йому з їжею, одяганням та гігієною. Вона також займається покупками, приготуванням їжі, фінансовими питаннями та відвідуванням лікарів. Не маючи сторонньої допомоги, вона часто відчуває себе перевантаженою відповідальністю.

В'ячеслав відвідував школу в Сумах до третього класу, коли ускладнення зі здоров'ям не дозволили продовжити навчання. Після операції на судинах він перейшов на домашнє навчання, де вчителі приходили до нього додому. До погіршення стану здоров'я йому подобалося в школі, особливо соціальні аспекти.

В'ячеслав ніколи не міг працювати через свою історію хвороби. Після інсульту, який він переніс у 18 років, він залишився без будь-якої роботи. Він отримує пенсію по інвалідності, якою розпоряджається його мати.

В'ячеслав має значні медичні потреби. Сімейний лікар консультує його по телефону або час від часу навідується додому. Однак, спеціалізована допомога, така як лікування зубів або фізіотерапія, була недоступна, особливо під час війни. Мати В'ячеслава вважає, що його медичні потреби не задовольняються в повному обсязі, і їй важко отримати доступ до належної підтримки.

В'ячеслав іноді приєднується до онлайн-зустрічей з самозахисту за допомогою мами. Хоча під час таких зустрічей він здебільшого слухає інших, вони дають йому можливість спілкуватися із зовнішнім світом. Життя в зоні бойових дій всього за 60 кілометрів від російського кордону додає їм труднощів, але ці зустрічі дають В'ячеславу і його матері відчуття спільноти і підтримки.

Становище людей, які живуть в інтернатних закладах

В Україні люди з інтелектуальною недостатністю є групою, найбільш представленою в закладах довготривалого "догляду" [9]. Коаліція ВГО повідомила, що у 2024 році кількість людей з інтелектуальною недостатністю в інтернатних закладах становила:

- 20 000 у великих установах,
- 100 у менших установах,
- 1 000 у психіатричних лікарнях. ⁴

За останні 20 років система інституціалізації в Україні не зазнала значних змін, в ній працює понад 60 000 працівників у майже 700 установах по всій країні. ⁵

Хоча в Україні є план деінституціалізації або принаймні уряд задекларував наміри закрити установи, жодних адміністративних кроків не було зроблено. Фінансова підтримка деінституціалізації не планується, а відповідні закони та підзаконні акти не прийняті⁶

---

⁴ Інклюзивна Європа: Індикатори інклюзії 2024, Україна, с. 128-129, <https://str.inclusion.eu/17d0cedb3ec6748196eed9f05.pdf>.

⁵ Інклюзивна Європа, Заклик до дії: Побудова системи захисту дітей в Україні, вільної від інституцій, заснованої на правах людини, с. 2, 2020. https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2020/12/EU-Ukraine-Call-to-Action_final.pdf.

⁶ Інклюзивна Європа: [Індикатори інклюзії 2024](#), Україна, с. 128-129.

Люди з розумовою неповносправністю ризикують потрапити до інтернату, якщо у них немає членів сім'ї, які могли б їх підтримати і подбати про них. Багато хто з них потрапляє в систему ще в дитинстві. Потрапивши туди, дуже важко звідти вибратися.

Війна значно ускладнила життя мешканців інтернатних закладів. Оскільки міста були зруйновані, а мешканці втекли від російської агресії, люди в інтернатах були залишені або переведені до закладів у безпечніших регіонах країни. Як наслідок, люди, які живуть в інтернатах, стикаються з занедбаністю, переповненістю та ще більшою занедбаністю, ніж раніше.

Існує дуже мало інформації про людей з інтелектуальною неповносправністю, які перебувають в установах. Інформаційна записка ООН, опублікована 1 лютого 2022 року, незадовго до початку війни, містить найглибшу та найактуальнішу на сьогоднішній день інформацію.⁷

---

⁷ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

1. Право приймати рішення та право голосу

До війни

Для людей з інтелектуальною недостатністю право приймати рішення та голосувати в Україні є і було обмеженим протягом тривалого часу. Це пов'язано з тим, що їхня **дієздатність може бути повністю позбавлена**⁸

Позбавлення дієздатності є порушенням прав людини і позбавляє людей права на самовизначення. В Україні **понад 40 000 людей з розумовою неповносправністю не можуть приймати рішення, що стосуються їхнього власного життя**, в тому числі, за кого голосувати і чи хочуть вони балотуватися на виборах.⁹ Навіть через 10 років після ратифікації Україною Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю (КПІ ООН) не було вжито жодних заходів для виконання її статті 12 про рівне визнання перед законом.¹⁰

Після втрати дієздатності повернути її назад дуже важко. У 2022 році ООН виявила, що рівень успішності відновлення дієздатності становить лише 22 відсотки.¹¹

---

⁸ [Індикатори інклюзії 2024](#), Україна, с. 128-129.

⁹ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

¹⁰ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

¹¹ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

Це стосується як людей з розумовою неповносправністю, які живуть зі своїми сім'ями, так і тих, хто змушений жити в інтернатних закладах. Але в той час як багато людей з розумовою неповносправністю покладаються на членів своєї сім'ї, в основному матерів, за підтримкою в прийнятті рішень, для тих, хто не має сім'ї, це не є варіантом.

Для більшості людей, які живуть в інтернатних закладах, держава (часто в особі самих закладів) стає їхнім законним опікуном. Люди в інтернатах рідко отримують практичну або юридичну підтримку, коли справа доходить до прийняття власних рішень, не кажучи вже про участь у виборах.

В Україні загалом відсутні підтримувані механізми прийняття рішень. Це дуже проблематично, оскільки посилює уявлення про те, що позбавлення дієздатності та опіки є єдиним способом, за допомогою якого родичі можуть надавати юридичну підтримку особам з інтелектуальною недостатністю, особливо з важкими формами інвалідності та/або складними потребами у підтримці.¹²

Але навіть якщо людині з розумовою неповносправністю дозволено голосувати, голосування дуже часто є недоступним. Недоступність офіційних веб-сайтів та відсутність важливої інформації, викладеної зрозумілою мовою, не залишають людям з інтелектуальними порушеннями особливого вибору, коли справа доходить до вибору особи, яка б допомагала їм у прийнятті поінформованих рішень. Єдиним реальним варіантом є консультація з членами сім'ї. Лише двоє учасників з повною

---

¹² Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні, С.6.

дієздатністю проголосували повністю самостійно, лише на основі інформації з бюлетеня та особистого судження.

Під час війни

Українське законодавство забороняє проводити вибори в умовах воєнного стану: Ні парламентські вибори, заплановані на жовтень 2023 року, ні президентські вибори, призначені на березень 2024 року, не відбулися. Український уряд заявляє, що "навіть якби він дозволив [вибори], десятки нерозв'язних практичних питань і питань безпеки зробили б буквально неможливим забезпечення чесного виборчого процесу в умовах тотальної війни"¹³

Такі молоді люди, як Владислав Панов, якому під час війни виповнилося 18 років, застрягли в ситуації, яку вони не обирали і на яку не могли вплинути, і чекають, щоб їхній голос був почутий. Вкрай важливо, щоб після війни голосування було доступним для всіх. Результати майбутніх виборів визначатимуть становище людей з інтелектуальною неповносправністю на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Україна отримала 2,7 бала з 10 за правом приймати рішення та правом голосу.

---

¹³ Офіційний веб-сайт уряду України: <https://war.ukraine.ua/articles/not-sacrificing-democracy-why-ukraine-cannot-hold-elections-under-the-martial-law/>.

2. Право жити незалежно та бути включеним до громади

До війни

До війни можливості самостійного життя для людей з розумовою неповносправністю вже були досить обмеженими і сильно залежали від їхніх сімей.

Недостатня кількість пільг, відсутність доступного і недорогого житла та дуже обмежені можливості працевлаштування - все це сприяє фінансовим обмеженням, з якими стикаються люди з розумовою неповносправністю.

Тим не менш, брати участь у житті громади було набагато легше і частіше, оскільки інфраструктура була неушкодженою, а школи, громадські центри та організації самозахисту могли пропонувати зустрічі на більш регулярній основі.

Але навіть до війни люди з розумовою неповносправністю в Україні стикалися з дуже високим ризиком інституалізації. В Україні люди з розумовою неповносправністю, які втратили членів сім'ї або чиї сім'ї більше не можуть піклуватися про них, примусово поміщаються в інтернати. Потрапивши до інтернату, більшість з них залишаються там на все життя, і лише деякі з них

виходять звідти та реінтегруються в суспільство.¹⁴ Багато з них потрапляють до інтернатів ще в дитинстві.¹⁵

Великі установи часто розташовані у віддалених районах, далеко від місцевих громад.¹⁶ Це ізолює мешканців, позбавляючи їх можливості бачитися або жити зі своїми близькими та порушує їхнє право на участь у житті громади.

Під час війни

Війна помітно і негативно вплинула на право багатьох людей з інтелектуальною недостатністю жити незалежно і бути включеними в суспільство. Хоча деякі з них адаптувалися і знайшли способи брати участь у житті громади, багато хто стикається з посиленням ізоляції, втратою звичного способу життя і обмеженими можливостями активно взаємодіяти з іншими людьми. Переміщення житла, тяжкість і частота обстрілів і повітряних нальотів, а також потреби фізичного і психічного здоров'я - все це відіграє певну роль у визначенні цього показника.

Війна змусила багатьох українців переїхати в безпечніше місце, залишити свій дім і свою громаду, змусивши їх починати все заново. Це може бути складним завданням для людей з інтелектуальною недостатністю та їхніх родин, які витратили роки на побудову міцних мереж підтримки у своїх громадах.

---

¹⁴ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

¹⁵ Україна має один з найвищих показників інституалізації дітей у світі - 1,5%. У 2020 році приблизно 100 000 дітей та молодих людей проживали в різних закладах. Інклюзивна Європа, [заклик до дії: Побудова системи захисту дітей в Україні, вільної від інтернатних закладів заснованої на правах людини](#), , 2020.

¹⁶ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

Деякі добре адаптуються і швидко стають активними у своїх нових громадах після переїзду через війну. Як Артем Ханіков та Антон Онищук, які швидко інтегрувалися у свої нові громади та завели нові дружні стосунки, займаючись спортом та відвідуючи культурні заходи. Для інших, як Оксана Штефанюк, мало що змінилося. Повсякденні справи, такі як відвідування магазинів, вигул собак і соціальні зустрічі, все ще можливі, і вони змогли залишитися активними членами своїх громад, незважаючи на війну.

Але не всі змогли зберегти або відновити порівнянне відчуття "нормальності" за останні два з половиною роки. Для багатьох зміна загальної атмосфери та постійна небезпека призвели до того, що вони все менше і менше беруть участь у житті громади та стають незалежними. Це стосується і Лії Олійник, яка переїхала до матері через війну і повідомила, що зараз потребує підтримки матері більше, ніж раніше. Через постійні ракетні обстріли вона майже не виходить на вулицю. Так само і Владислав Панов більше не виходить з дому сам через страх, викликаний сигналами повітряної тривоги.

У деяких випадках страх перед шумами та небезпеками, пов'язаними з війною, призводить до ще більш екстремальних форм ізоляції. Наприклад, у Віталія Зегелева розвинувся такий страх гучних звуків, що він не виходив на вулицю протягом трьох років, а в повсякденних потребах покладається на свою матір.

"Росіяни обстрілюють нас щодня. Моє ідеальне місце для життя - там, де немає війни".

Лія Олійник

Люди, чиє здоров'я погіршилося, і ті, хто має складні потреби в підтримці, також стикаються з підвищеною ізоляцією та самотністю.

Іван Мельник, який страждає на важку форму астми та аутизм, більшу частину свого часу проводить вдома в Києві. У нього немає друзів, і він бере участь лише в обмежених заходах, таких як прогулянки з матір'ю. Участь Дмитра Хникіна у громадському житті також зменшилася через часті епілептичні напади. Колись активний член благодійної організації "Джерела", пан Хникін втратив зв'язок з багатьма друзями. В'ячеслав Дейниченко з Сум, міста, розташованого всього за 60 км від російського кордону, прикутий до свого будинку через медичні потреби. Він живе один з матір'ю, яка є його єдиним опікуном. Його мати часто відчуває себе пригніченою і самотньою, оскільки пан Дейниченко ніколи не приймає відвідувачів і "всіма забутий".

Україна набрала 4,5 бали з 10 за право жити незалежно та бути включеною.

3. Житло та підтримка

До війни

Багато хто жив зі своїми батьками, поки ті не були не в змозі надавати їм щоденну підтримку. Багато людей з розумовою неповносправністю та їхні сім'ї також не мали доступу до належної підтримки.

Члени сім'ї виступали в ролі постачальників послуг з підтримки інвалідності замість того, щоб бути просто сім'єю.

Під час війни

Війна в Україні спричинила загальну житлову кризу. Громадські центри, що надають життєво важливу підтримку людям з інтелектуальною неповносправністю, були зруйновані через війну. Тисячі будинків були зруйновані, що призвело до загибелі багатьох людей і спричинило внутрішнє переміщення або бездомність тих, хто залишився в живих.

У Київській області було зруйновано 4 835 приватних будинків і 161 багатоповерхівку, внаслідок чого 11 319 сімей потребують житла¹⁷

Міста на сході України особливо постраждали від втрати житла та підтримки. До війни в Маріуполі проживало понад 400 000 людей. Російська окупація призвела до

---

¹⁷ Мілан Швержепа для FEANTSA: Вплив російського вторгнення в Україну: Чого сектор бездомних може навчитися у сектору людей з інвалідністю.
https://www.feantsa.org/public/user/Resources/magazine/2022/Summer/FEANTSA_magazine_a9_s22.pdf.

того, що десятки тисяч людей загинули¹⁸ і сотні тисяч залишилися без житла.¹⁹

Зростання орендної плати та нестача доступного і недорогого житла призводять до зростання кількості внутрішньо переміщених осіб і тих, хто став бездомним.

Існує багато причин, чому небезпеки житлової кризи непропорційно впливають на людей з розумовою неповносправністю та їхні сім'ї:

1. Недоступні притулки та тимчасове житло

Сховища та тимчасове житло часто не відповідають потребам людей з розумовою неповносправністю.²⁰ Як правило, укриття - це прості споруди, такі як підвали або коридори великих будівель. І без того навряд чи здатні повністю захистити цивільне населення від небезпек повномасштабної війни, але для людей з розумовою неповносправністю, особливо тих, хто має складні потреби в підтримці, ризик наразитися на небезпеку набагато вищий

По-перше, гучний і частий звук сирени повітряної тривоги може викликати значний стрес у людей з інтелектуальними порушеннями. Звуки можуть лякати і ускладнювати розуміння того, що відбувається. Викликаний стрес може унеможливити швидку реакцію та самостійний пошук укриття для людей з

---

¹⁸ Х'юман Райтс Вотч підрахувала, що за перший рік війни в Маріуполі, ймовірно, загинуло набагато більше людей, ніж 10 284. <https://www.hrw.org/feature/russia-ukraine-war-mariupol/counting-the-dead>.

¹⁹ Мілан Швержепа для FEANTSA: [Вплив російського вторгнення в Україну: Чого сектор бездомних може навчитися у сектору людей з інвалідністю](#)

²⁰ Європейський форум з питань інвалідності (ЄФІ): Права людей з інвалідністю під час війни в Україні - Резюме моніторингового звіту. <https://www.edf-feph.org/publications/rights-of-persons-with-disabilities-during-the-war-in-ukraine-summary-of-monitoring-report/>.

розумовою неповносправністю. Для Віталія Зегелева сирени повітряної тривоги викликали настільки сильний страх, що він не виходив з дому майже 3 роки. Це означає, що навіть коли сирени попереджають цивільне населення про необхідність пошуку укриття та евакуації, пан Зегелев залишається у своїй квартирі і наражається на ще більший ризик небезпеки.

По-друге, оскільки при проектуванні притулків і тимчасового житла не враховуються мінімальні вимоги до доступності²¹ сім'ї змушені обирати між тим, щоб залишитися в небезпечних зонах, і тим, щоб пристосуватися до неналежного притулку/житла. Обидва варіанти наражають людей з інтелектуальними порушеннями та їхні сім'ї на сильний стрес і можуть викликати сильний страх, паніку та довготривалу травму. Вплив неналежного житла на людей з розумовою неповносправністю можна побачити на прикладі Лії Олійник. Після того, як в будинок пані Олійник влучила ракета, вона та її мати провели місяць у притулках, а потім переїхали до безпечнішої квартири в Харкові. Хоча пані Олійник повідомила, що адаптувалася до частих тривог, вона також вказала на більшу залежність від своєї матері, оскільки війна змусила її боятися виходити з дому наодинці.

У деяких випадках люди з розумовою неповносправністю та їхні сім'ї взагалі не мають вибору. Багато притулків/тимчасових будинків є абсолютно недоступними для людей на візках та людей зі складними потребами у підтримці або станом здоров'я. Для В'ячеслава Дейниченка, який прикутий до ліжка і про якого піклується лише його мати, єдиним шляхом до безпеки було б, якби мати несла

---

²¹ В Україні існує прогалина в регулюванні, коли йдеться про інклюзивне та доступне тимчасове житло. Не існує законодавчо визначених вимог щодо дотримання мінімальних стандартів інклюзивності та доступності для людей з (інтелектуальними) порушеннями. Таким чином, відсутній державний контроль за будівництвом та використанням таких будівель. ФУНДАЦІЯ "ВІДКРИТЕ СУСПІЛЬСТВО": [Права людей з інвалідністю під час війни в Україні - Резюме моніторингового звіту.](#)

його на руках.²² Люди з аутизмом також стикаються з більшою небезпекою, оскільки вони не можуть перебувати в переповнених місцях через свої сенсорні потреби.

Недоступність тимчасового житла та відсутність чіткої інформації про те, як дістатися до безпечного місця, свідчать про те, що люди з інтелектуальною неповносправністю не враховуються при розробці та реалізації планів евакуації. Натомість відповідальність за їхню безпеку та благополуччя повністю покладається на членів сім'ї (переважно матерів або сестер), які часто є єдиними особами, що їх підтримують або доглядають за ними.

2. Проблеми переїзду та важливість підтримки

Оскільки Росія продовжує руйнувати будинки, багато людей були змушені переїхати в безпечніші райони України, залишивши свої домівки та системи громадської підтримки позаду. Це може бути неймовірно важко для людей з розумовою неповносправністю та їхніх родин, які витратили роки на побудову тісних стосунків і мереж підтримки у своїх громадах. Відсутність доступного житла, небезпека переїзду в зоні бойових дій та інші логістичні проблеми роблять переїзд в Україні дуже складним.

---

²² Інвалідність та суспільство, Том 39, 2024, Випуск 11: [Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ.](#)

Переїзд показав Владиславу Панову та його родині, наскільки він цінує громаду рідного міста, де його добре знають і де він добре орієнтується.

"Тільки після того, як у 2022 році я був змушений деякий час пожити далеко від дому, я зрозумів, як сильно люблю своє місто".

- Владислав Панов

Артем Ханіков та Антон Онищук переїхали з Херсона до більш безпечних регіонів України разом зі своїми батьками. Пані Олійник переїхала з матір'ю в межах Херсона.

"На початку війни в наш будинок влучила ракета, тому ми з мамою переїхали в іншу квартиру, де живемо і зараз.

Наш будинок у селі опинився під російською окупацією. Ми з мамою вирішили переїхати в більш безпечне місце в Харків. Коли нам сказали, що увійшли російські танки і російські солдати, ми з мамою переїхали в інший район міста Харкова. Мені було страшно, я не розумів, що відбувається. Я хотів сховатися з мамою в безпечному місці

- Лія Олійник

Більшість людей з розумовою неповносправністю, які живуть зі своїми сім'ями, отримують підтримку виключно від членів родини. Це стосується і самоадвокатів, які брали участь у нашій фокус-групі.

3. Робота з підтримки та догляду за членами сім'ї (жінками)

Оскільки багато хто не може отримати доступ до безпеки без підтримки, тиск на членів сім'ї, які надають підтримку та догляд своїм близьким з розумовою неповносправністю, значно зріс через війну. Оскільки чоловіки пішли на фронт, обов'язки з догляду лягли виключно на плечі жінок. Жінки-члени сім'ї, особливо матері, змушені нести основний тягар домашніх обов'язків, фінансових зобов'язань та потреб у підтримці своїх близьких з розумовою неповносправністю.²³ Ці обов'язки особливо важкі для матерів і сестер людей з комплексними потребами в підтримці. Самостійний догляд за членом сім'ї під час війни може спричинити значні психологічні та фізичні страждання. Дослідження Тілбурзького університету показало, що особливо матері людей з розумовою неповносправністю схильні до частих панічних атак, проблем зі сном та інших скарг, пов'язаних зі стресом, через війну.²⁴ Матері пана Зегелева та пана Дейнеченка повідомили, що відчували себе пригніченими та хвилювалися, що станеться з їхніми дітьми, коли вони більше не зможуть піклуватися про них. Зменшення надійної підтримки з боку громади та доступності соціальних послуг посилює їхню ізоляцію та небезпеку, з якою стикаються їхні близькі.

---

²³ За даними ООН, жінки становлять 95% членів сімей, які виконують функції опікунів в Україні. [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с.8.

²⁴ Інвалідність та суспільство, Том 39, 2024, Випуск 11: [Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ.](#)

4. Підвищений ризик бездомності

Війна значно збільшила кількість бездомних по всій Україні, і люди з інтелектуальними порушеннями є особливо вразливими²⁵

Для людей з розумовою неповносправністю втрата опікуна часто означає втрату доступу до житла. Люди з невеликими системами підтримки, такі як пан Мельник, пан Зегелев або пан Дейниченко, мають високий ризик стати бездомними, якщо їхні матері більше не в змозі надавати їм догляд та підтримку.

Для пана Хникіна, який живе зі своєю сестрою в квартирі, що дісталася їм у спадок від матері, ризик бездомності не є настільки нагальним. Але оскільки він покладається на її підтримку у вирішенні повсякденних завдань, не зрозуміло, що було б без неї.

Люди з розумовою неповносправністю, які не мають сім'ї, зазвичай опиняються або на вулиці, або в інтернатах, де їх не можуть підтримати рідні.

5. Життя в установах

Незважаючи на те, що великі інтернатні заклади відрізані від громад і умови проживання в них жахливі, вони залишаються чи не єдиним варіантом для проживання та соціальної допомоги поза родиною.²⁶ Це пов'язано, головним чином, з браком послуг на рівні громади, який посилюється під час війни, оскільки

---

²⁵ Деполь Інтернешнл, Бездомність в Україні: <https://int.depaulcharity.org/wp-content/uploads/sites/12/2024/09/Homelessness-in-Ukraine-Report-EN.pdf>.

²⁶ Інклюзивна Європа: Раїса Кравченко з Коаліції ВГО у виступі на конференції "Європа в дії, щоб покласти край сегрегації", 22 вересня 2022 року, "Використовуйте гроші на відновлення України не на інституції, а на підтримку незалежного життя", <https://www.inclusion-europe.eu/ukraine-recovery-money-deinstitutionalisation/>.

громадські центри були зруйновані або перепрофільовані для використання в якості притулків²⁷

Ще однією серйозною перешкодою, що заважає людям з інтелектуальною недостатністю жити незалежно, є відсутність доступного та недорогого житла²⁸

В інтернатах люди з розумовою неповносправністю стикаються з численними порушеннями прав людини.²⁹ Війна погіршила ситуацію. Мешканці інтернатів рідко отримують індивідуальний догляд через брак кваліфікованого та мотивованого персоналу. Небезпеки війни, низькі зарплати та важкі умови праці ще більше скорочують кількість персоналу³⁰

---

²⁷ Інклюзивна Європа: У своєму виступі Раїса Кравченко наголосила на недостатньому фінансуванні представницьких організацій та негативному впливі, який це має на людей з інтелектуальною недостатністю: "Саме тому послуги громадських організацій є такими важливими. Вони дають можливість запобігти потраплянню людей в інтернати". Раїса Кравченко з Коаліції ВГО у виступі на конференції "Європа в дії проти сегрегації", 22 вересня 2022 року: ["Використовуйте гроші на відновлення України не на інституції, а на підтримку незалежного життя"](#).

²⁸ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#).

²⁹ ООН повідомила про катування, жорстоке поводження, примусове медикаментозне лікування, примусову працю, позбавлення особистої свободи, заперечення приватного життя, сімейного життя та сексуального і репродуктивного здоров'я, що мають місце в українських установах довготривалого догляду. [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#).

³⁰ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#).

На територіях, що перебувають під загрозою або окупацією з боку Росії, установи були або ізольовані, або евакуйовані. Оскільки люди, які працюють в установах, виїхали в безпечніші частини України, деякі мешканці залишилися там.³¹

Деякі евакуйовані установи були об'єднані з установами в більш безпечних районах, що призвело до переповненості та ще гірших умов проживання, ніж раніше.³² Хоча в установах працює менше людей,³³ більше змушені жити там, оскільки члени їхніх родин загинули (і продовжують гинути) через війну.³⁴

Україна отримала 3,5 бали з 10 за показником "Житло та підтримка".

---

³¹ Інклюзивна Європа: "Тижні жаху, а ми не можемо виїхати", <https://www.inclusion-europe.eu/weeks-of-horror-and-we-cannot-possibly-leave/>; "Інта суспільство", Том 39, 2024, Випуск 11: [Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ.](#)

³² Інвалідність та суспільство, Том 39, 2024, Випуск 11: [Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ.](#)

³³ ООН визначила негнучке законодавче регулювання штатного розпису як ще одну причину низької кількості працівників установ. Незважаючи на об'єднання інтернатних закладів, зростання кількості та потреб мешканців, законодавство України не встигає за цим процесом. [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.](#)

³⁴ Раїса Кравченко з Коаліції ВГО у виступі на конференції "Європа в дії, щоб покласти край сегрегації", 22 вересня 2022 року: ["Використовуйте гроші на відновлення України не на інституції, а на підтримку незалежного життя".](#)

4. Освіта

До війни

Можливості отримання освіти для людей з інтелектуальною недостатністю в Україні завжди були обмеженими.

Люди з інтелектуальними порушеннями відвідували загальноосвітні або спеціальні школи чи отримували індивідуальну освіту поза межами звичайних класів. Хоча деякі учні успішно завершували базову освіту і були соціально інтегровані у звичайні школи, це не є нормою. Через знущання, непідготовленість шкіл до їхнього навчання та тиск на батьків, які змушували їх забирати дітей зі школи, інклюзія в загальну освіту часто була невдалою.

Належна підтримка людей з інтелектуальними порушеннями була (і є) дуже рідкісною в загальноосвітніх закладах. Ось чому в деяких випадках учні самі вітають індивідуалізоване навчання, оскільки іноді це може бути їхньою єдиною можливістю отримати будь-яку (належну) освіту. Спеціальні школи іноді пропонують середовище, вільне від знущань і стигми. Загалом, система освіти в цілому намагається створити інклюзивне середовище через брак ресурсів та обізнаності.

Поганий доступ до інклюзивної освіти стосується всіх сфер освіти, починаючи з дошкільної. Відсутність базової, професійно-технічної та вищої освіти для людей з інтелектуальними порушеннями є основним фактором, що перешкоджає їхній

незалежності.³⁵ Відмова в освіті також означає відмову в інклюзії та участі в усіх інших аспектах життя.

Для людей з інтелектуальними порушеннями відсутність якісної освіти та доступу до послуг на рівні громади в дитинстві значно підвищує ризик потрапляння до інтернатних закладів у дорослому віці.³⁶

Під час війни

Війна ще більше ускладнила доступ до освіти для людей з інтелектуальними порушеннями.

Зокрема, сім'ї з дітьми до 5 років стикаються зі значними бар'єрами: менше половини з них можуть повернутися до дитячого садка або раннього розвитку.³⁷

Оскільки лише 25% шкіл в Україні працюють в очному режимі³⁸ більшість учнів покладаються на онлайн-навчання, яке часто переривається через перебої в електропостачанні та пошкодження інфраструктури. Деякі школи використовують цифрові методи навчання, запроваджені під час пандемії Covid, щоб підтримувати

---

³⁵ Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні.

³⁶ Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні, с.19

³⁷ ЮНІСЕФ: Війна перешкоджає навчанню 5,3 мільйона дітей в Україні, січень 2023 р., <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/war-has-hampered-education#:~:text=Only%20approximately%2025%20per%20cent,kindergarten%20and%20join%20educational%20activities.>

³⁸ ЮНІСЕФ: [Війна перешкоджає навчанню 5,3 мільйона дітей в Україні](#), січень 2023 року.

безперервність освіти. Учні з інтелектуальними порушеннями тепер мають більший доступ до освіти, оскільки були зняті обмеження на індивідуальне навчання. Однак багато хто все ще стикається з проблемами, оскільки онлайн-навчання залежить від електрики та інтернету, а школам бракує інклюзивної політики та підготовлених вчителів.

Для людей, які живуть в інтернатах, шанси отримати якісну освіту були низькими ще до війни. Діти з інтелектуальними порушеннями, які живуть в інтернатах, як правило, не мають доступу до інклюзивної базової освіти, а мають доступ лише до спеціальної освіти в межах свого закладу. Діти з комплексними потребами в підтримці, як правило, залишаються поза увагою або повністю виключені з системи освіти.³⁹ Оскільки війна призвела до значної переповненості інтернатів та погіршення умов праці, можна з упевненістю припустити, що освіта в них не стала кращою.

Україна отримала 5 з 10 балів за показником освіти.

---

³⁹ Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні, с.19

5. Працевлаштування

До війни

Можливості працевлаштування для людей з розумовою неповносправністю в Україні завжди були дуже обмеженими.

Міністерство соціальної політики України повідомило, що у 2021 році лише 17% людей з інвалідністю були працевлаштовані.⁴⁰ Відсоток працевлаштованих людей з інтелектуальною інвалідністю загалом менший, ніж загальна кількість людей з інвалідністю, які працюють.

Стигматизація, з якою стикаються люди з розумовою неповносправністю, відображається у відсутності можливостей для них на відкритому ринку праці.⁴¹ Хоча люди з розумовою неповносправністю не ризикують втратити допомогу по інвалідності, якщо вони самі заробляють собі на життя, робота для них не дуже доступна і її майже неможливо знайти. Особливо ті, хто має складні потреби в підтримці або проблеми зі здоров'ям, мають дуже малі шанси знайти роботу, яка б їм підходила.

Деякі самозахисники повідомили, що до війни вони працювали на "захищеній роботі", наприклад, у кафе та на кухні, але їм не платили рівну заробітну плату.

---

⁴⁰ Ліра Сильних: <https://ls.org.ua/en/statements/statement-on-reforming-employment-for-people-with-disabilities/>.

⁴¹ Через стигматизацію людям з інтелектуальною недостатністю практично неможливо знайти офіційну роботу. [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с.20

Трудове законодавство взагалі не враховує потреби людей з інтелектуальною неповносправністю і не розглядає питання надання послуг підтримки на робочому місці.⁴²

Під час війни

Для невеликої кількості людей з інтелектуальною неповносправністю, які працюють на відкритому ринку праці, а також для тих, хто має "захищену зайнятість", війна ускладнила транспортні, супровідні та інші аспекти працевлаштування.

Самоадвокати, які раніше працювали на "захищеній зайнятості", повідомили, що втратили роботу через війну. Інші взагалі не бачать себе на роботі через стан здоров'я та відсутність індивідуальної підтримки, яку можуть запропонувати роботодавці.

Для людей, які перебувають в інтернатах, шансів знайти роботу під час війни практично не існує. ООН висловлювала занепокоєння щодо примусової праці ще до початку війни, оскільки було помічено, що мешканці інтернатів працюють доглядальниками за іншими мешканцями без їхньої повної та добровільної згоди.⁴³ Оскільки кількість мешканців зросла, а кількість персоналу скоротилася, цілком ймовірно, що за останні роки така практика посилилася.

Україна отримала 3 бали з 10 за показником зайнятості.

---

⁴² [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с.20.

⁴³ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с. 20.

6. Охорона здоров'я

До війни

Медичні послуги для людей з інтелектуальною неповносправністю в Україні були важкодоступними ще до війни. Брак кваліфікованих фахівців і невиправдано складна логістика змушували багатьох людей з інтелектуальною неповносправністю покладатися на членів сім'ї, щоб записатися на прийом до лікаря, зрозуміти медичні рекомендації та дістатися до медичного закладу. У сільській місцевості або невеликих містах доступ до таких спеціалістів, як неврологи або стоматологи, часто вже був обмеженим. Коаліція ВГО повідомила, що навіть після ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю у 2010 році державні органи України не розробили і не затвердили процедури для актуалізації легкої для читання і розуміння інформації.⁴⁴ Відсутність комплексної системи охорони здоров'я залишила мало можливостей для людей з розумовою неповносправністю відвідувати свого лікаря або самостійно приймати ліки.

Після реформи психіатричної допомоги, проведеної в Україні у 2020 році, доступ до медичної допомоги ще більше погіршився, оскільки багато амбулаторних психіатричних закладів було скорочено. Це ускладнило для багатьох людей можливість потрапити на прийом до психіатра. Оскільки соціальний захист, такий як допомога по інвалідності та доступ до соціальних послуг, часто все ще залежить від медичних рішень, логістика охорони здоров'я стала ще складнішою для багатьох людей з інтелектуальними порушеннями та їхніх сімей.

---

⁴⁴ Подання щодо ситуації в Україні, довідка CRPD /27th сесії від Всеукраїнської коаліції ВГО людей з інтелектуальною недостатністю про права українців з інтелектуальною недостатністю, вересень 2022 року, <https://www.inclusion-europe.eu/includenews-september-2022/>.

У більшості випадків члени сім'ї беруть на себе роль опікунів, оскільки не існує реальних альтернатив (окрім інституалізації). Догляд за коханою людиною, коли у вас немає вибору, негативно впливає на членів сім'ї та порушує здорову сімейну динаміку. Особливо це стосується членів сімей людей з комплексними потребами у підтримці, таких як матері Віталія Зегелева та В'ячеслава Дейниченка, а також сестра Дмитра Хникіна

Сексуальне та репродуктивне здоров'я і права людей з інтелектуальною неповносправністю в Україні не дотримуються. Незважаючи на те, що примусова стерилізація є незаконною, її все ще проводять.⁴⁵ Це є грубим порушенням прав людини.

Для тих, хто живе в інтернатах, доступ до медичних послуг у громаді був дуже обмеженим, навіть до війни. Особливо в сільській місцевості, де не вистачає медичних і соціальних працівників. Деякі медичні фахівці залишаються повністю недоступними для мешканців установ. Основна причина - висока плинність медичного персоналу в установах через їхню віддаленість. Це стосується закладів по всій Україні, оскільки більшість з них розташовані в сільській місцевості та відокремлені від громади.

Люди з інтелектуальною неповносправністю, особливо жінки, в інтернатах стикаються з обмеженнями та порушеннями, коли йдеться про їхнє сексуальне та

---

⁴⁵ Інклюзивна Європа: [Індикатори інклюзії 2024](#), Україна, с. 128-129.

репродуктивне здоров'я і права. У 2022 році ООН повідомила, що мешканці інтернатів були:

- позбавлені права вільно приймати рішення щодо кількості дітей та інтервалів між їх народженням,
- не мали доступу до статевих виховання, що відповідає їхньому віку та є доступним для читання і розуміння,
- їм часто відмовляли в доступі до послуг з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я.⁴⁶

Звіт ООН також виявив, що жінкам в установах давали гормональні контрацептиви проти їхньої волі. Деякі з них давали згоду лише після того, як їм погрожували, що їх примусово заберуть від їхніх партнерів.⁴⁷

Окрім низької якості доступу до медичної допомоги та послуг, люди, які живуть в установах, позбавлені права на тілесну автономію. Українське законодавство дозволяє примусову госпіталізацію та лікування в психіатричних закладах.⁴⁸ Це робить примусове медикаментозне лікування людей з інтелектуальними порушеннями надзвичайно ймовірним і суперечить статтям 14, 15 і 17 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

---

⁴⁶ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с. 18.

⁴⁷ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с. 18.

⁴⁸ [Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні](#), с. 16.

Під час війни

Війна ще більше ускладнила доступ до охорони здоров'я для людей з інтелектуальною недостатністю та їхніх родин. Обстріли лікарень, пошкодження інфраструктури та переміщення медичних працівників створили серйозні бар'єри. Станом на серпень 2024 року ВООЗ зафіксувала 1940 нападів на охорону здоров'я в Україні з початку повномасштабної війни.⁴⁹ У грудні 2024 року Міністерство охорони здоров'я України повідомило, що Росія пошкодила 1 938 медичних об'єктів у 715 закладах охорони здоров'я.⁵⁰ Росія також повністю зруйнувала 297 об'єктів у 114 медичних закладах.⁵¹ По всій Україні найбільше постраждали лікарні в Харківській, Донецькій, Миколаївській, Київській, Чернігівській, Дніпропетровській, Херсонській та Запорізькій областях.⁵² Однак, наразі неможливо оцінити масштаби пошкоджень медичних закладів на тимчасово окупованих територіях. Крім того, війна змусила багатьох покинути свої домівки в пошуках безпеки, в тому числі лікарів і медсестер.

Люди з розумовою неповносправністю безпосередньо постраждали від російської агресії та руйнувань. Наприклад, Володимир Машина не зміг отримати необхідні йому окуляри, оскільки завод, який виробляв доступні за ціною окуляри, був зруйнований під час війни. Місцева дитяча лікарня, де був зареєстрований Іван

---

⁴⁹ ВООЗ: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports>

Для отримання додаткової інформації перейдіть до системи ВООЗ з нагляду за нападами на охорону здоров'я (SSA): ВООЗ: Система епіднагляду за нападами на охорону здоров'я:

⁵⁰ Міністерство охорони здоров'я України: Руйнування здоров'я українців у цифрах, грудень 2024, <https://moz.gov.ua/en/destruction-of-ukrainian-hospitals-in-numbers-during-the-full-scale-war-russia-damaged-1938-and-destroyed-another-297-ukrainian-medical-facilities>.

⁵¹ Міністерство охорони здоров'я України: [Руйнування здоров'я українців у цифрах](https://moz.gov.ua/en/destruction-of-ukrainian-hospitals-in-numbers-during-the-full-scale-war-russia-damaged-1938-and-destroyed-another-297-ukrainian-medical-facilities), грудень 2024.

⁵² Міністерство охорони здоров'я України: [Руйнування здоров'я українців у цифрах](https://moz.gov.ua/en/destruction-of-ukrainian-hospitals-in-numbers-during-the-full-scale-war-russia-damaged-1938-and-destroyed-another-297-ukrainian-medical-facilities), грудень 2024.

Мельник, була сильно пошкоджена внаслідок ракетного удару, що ще більше ускладнило його пошук допомоги.

Цілеспрямовані атаки на енергетичну інфраструктуру призвели до скорочення енергогенеруючих потужностей України, що вплинуло на медичні заклади країни.⁵³ Через руйнування інфраструктури зросли ціни на паливо та медикаменти. Майже всі домогосподарства стикаються з проблемами при потребі в ліках, в першу чергу через зростання цін, але також через обмежену доступність. Це стосується і Дмитра Хникіна, який через війну не отримує необхідних ліків від епілепсії. Мати Віталія Зегелева також бореться за те, щоб отримати потрібні ліки для свого сина.

Небезпеки війни також призвели до відсутності доступного транспорту. Це робить практично неможливим для більшості людей з розумовою неповносправністю самотійно відвідувати лікаря. Навіть із супроводжуючими членами сім'ї поїздка через усе місто або до сусіднього населеного пункту вимагає часу, грошей і наявності лікаря. Іван Мельник має значні проблеми зі здоров'ям через важку астму. Його медичні проблеми потребують консультацій таких спеціалістів, як психіатр та пульмонолог, які часто знаходяться далеко на іншому кінці міста. Оскільки під час нападу астми він не може користуватися громадським транспортом, а його сім'я не має власного автомобіля, доступ до медичної допомоги стає неймовірно складним. Для людей, які живуть у сільській місцевості, ця проблема є ще більшою, оскільки лікарів поблизу немає, а найближча аптека іноді знаходиться на відстані понад 100 км.⁵⁴ У деяких випадках лікарі надають

---

⁵³ УКГП ООН: План гуманітарних потреб та реагування в Україні на січень 2025 року: https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2025-january-2025-enuk?_gl=1*soa2yw*_ga*NTc0NzI5MTUxLjE3Mzc0NjU4MDc.*_ga_E60ZNX2F68*MTczNzU3OTE0Mi40LjAuMTczNzU3OTE0Mi42MC4wLjA.

⁵⁴ УПРАВЛІННЯ ООН З КООРДИНАЦІЇ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ: <https://>

консультації по телефону, однак перебої з електрикою та інтернетом роблять послуги телемедицини ненадійними.

Люди зі складними потребами в підтримці, які не можуть залишати свої домівки, такі як В'ячеслав Дейниченко, змушені покладатися на догляд членів своєї сім'ї та рідкісні візити лікаря додому, якщо він у них є. Спеціалізована допомога, така як стоматологічне лікування або фізіотерапія, стала повністю недоступною для багатьох через війну.

Основними бар'єрами для доступу до медичної допомоги під час війни є

- Вартість лікування,
- Вартість ліків,
- Обмежена доступність ліків,
- Обмежена доступність транспорту,
- Небезпека транспортування та брак часу.⁵⁵

Війна також завдала і продовжує завдавати шкоди психічному здоров'ю людей з інтелектуальною недостатністю та їхнім родинам. Сім'ї зараз стикаються з ще більшим тягарем у забезпеченні своїх близьких медичною допомогою в набагато складнішій ситуації, ніж до вторгнення Росії в Україну.⁵⁶

---

⁵⁵ ВООЗ, Новини: Доступ до медичної допомоги в Україні після 8 місяців війни: "Основними причинами неотримання ліків були підвищення цін на ліки (84%) та відсутність ліків в аптеці (46%)."
<https://www.who.int/europe/news-room/24-10-2022-accessing-health-care-in-ukraine-after-8-months-of-war--the-health-system-remains-resilient--but-key-health-services-and-medicine-are-increasingly-unaffordable>.

⁵⁶ Інклюзивна Європа: 100 днів: Українці з інтелектуальною неповносправністю та їхні сім'ї виживають в умовах війни, червень 2022 року, <https://www.inclusion-europe.eu/100-days-people-intellectual-disabilities-ukraine/>.

Хоча деякі сім'ї знайшли тимчасові рішення за допомогою телемедицини або місцевих лікарів, система охорони здоров'я не в змозі задовольнити потреби багатьох людей з розумовою неповносправністю. Війна перетворила доступ до базової медичної допомоги на щоденну боротьбу, змушуючи сім'ї заповнювати прогалини в і без того напруженій системі

Для людей, які перебувають в інтернатах, війна призвела до подальшого погіршення медичної допомоги, яку вони отримують. Оскільки лікарі та медичний персонал продовжують виїжджати в безпечніші райони, а установи об'єднуються, нестача персоналу ще більше загострилася, а кількість індивідуальних потреб в одному місці збільшилася.

Україна отримала 4,6 бала з 10 за показником охорони здоров'я.

7. Представництво

До війни

В Україні проживає понад 2,7 мільйона людей з інвалідністю, з яких близько 260 000 - люди з інтелектуальною недостатністю.⁵⁷ Найбільшою представницькою організацією людей з інтелектуальною недостатністю в Україні є Коаліція ВГО. Коаліція складається з 118 місцевих організацій і представляє близько 14 000 сімей людей з розумовою неповносправністю. Навіть до війни Коаліція ВГО не отримувала достатнього державного фінансування для своєї адвокаційної діяльності. Хоча деякі органи місцевого самоврядування сприяють соціальній інтеграції, вони є винятком.⁵⁸

До війни члени коаліції були активними організаціями, які забезпечували надійну та регулярну платформу для людей з розумовою неповносправністю для обміну досвідом та ідеями. Багатьом з них допомагали бути саме такими: захисниками своїх прав та прав інших людей з розумовою неповносправністю. Василь Мирявчик, наприклад, брав активну участь у щотижневій групі самозахисту та працював з молодіжною радою Ужгородського міськвиконкому над підвищенням обізнаності про інклюзію. Так само Лія Олійник брала участь в обговоренні можливостей працевлаштування та освіти у своїй групі. Для декого, як Оксана

---

⁵⁷ Inclusion Europe, *"Тиждень жаху, і ми не можемо піти"*, <https://www.inclusion-europe.eu/weeks-of-horror-and-we-cannot-possibly-leave/>.

⁵⁸ Мілан Швержепа, для FEANTSA: [Вплив російського вторгнення в Україну: Чого сектор бездомних може навчитися у секторі людей з інвалідністю](#).

Штефанюк та Антон Онищук, ці групи стали сходиною до того, щоб стати представником своєї громади в міжнародному русі людей з інвалідністю.

Незважаючи на спільні зусилля, прогрес в українському законодавстві та суспільстві залишався повільним, а адвокація дуже часто залежала від наполегливості окремих сімей. Тим не менш, ці групи та їхні зустрічі забезпечили безпечний простір і цінну спільноту для багатьох.

Під час війни

Війна неймовірно ускладнила роботу організацій, що представляють інтереси людей з розумовою неповносправністю та їхніх родин.⁵⁹ Небезпеки війни та брак фінансування роблять громадську діяльність дуже складною для організації. У багатьох випадках групи втратили свої місця зустрічей, оскільки вони були перепрофільовані для надання притулку внутрішньо переміщеним особам. У деяких випадках російська агресія призвела до того, що громадські будівлі та звичні місця зустрічей були повністю зруйновані та непридатні для використання.

Незважаючи на гору труднощів, з якими стикаються ці місцеві організації, вони перемагають, здебільшого лише завдяки власній рішучості. Усі, окрім одного,

---

⁵⁹ Інклюзивна Європа: [100 днів: Українці з інтелектуальною неповносправністю та їхні сім'ї, які пережили війну](#), червень 2022 року.

повідомили про поточну діяльність у своїх представницьких групах. Більшість з них проводять зустрічі онлайн через війну.

Неймовірно, що зробили жінки з Коаліції ВГО та їхніх місцевих осередків, надаючи цілодобову підтримку членам своїх родин з інвалідністю. Вони поділилися своїми історіями з CNN, New York Times та Time Magazine, поширюючи обізнаність про реальність та потреби людей з інтелектуальною неповносправністю на глобальному рівні. Вони збирали гроші і роздавали їх окремим сім'ям, які їх потребували. І вони відвідували вебінар за вебінаром, розповідаючи про свою ситуацію та потреби, сидячи в підвалі з поганим інтернет-зв'язком, коли ракети падали на сусідні будинки.⁶⁰

У той час як місцеві та міжнародні організації, що представляють рух людей з інвалідністю, об'єдналися для підвищення обізнаності, збору та розподілу коштів і поліпшення становища людей з розумовою неповносправністю та їхніх сімей, великі гравці відстали від своїх обіцянок.⁶¹ Уряди та благодійні організації не підтримали представницькі організації людей з розумовою неповносправністю і не змогли спрямувати допомогу саме їм.⁶² Залишення на волю випадку того, до кого насправді дійде допомога, ставить людей з розумовою неповносправністю та їхні сім'ї у вкрай не вигідне становище, оскільки вони стикаються з більшою кількістю бар'єрів, ніж будь-хто інший у ці важкі воєнні часи.

---

⁶⁰ Мілан Швержепа, для FEANTSA: [Вплив російського вторгнення в Україну: Чого сектор бездомних може навчитися у секторі людей з інвалідністю.](#)

⁶¹ Інклюзивна Європа: [100 днів: Українці з інтелектуальною неповносправністю та їхні сім'ї, які пережили війну](#), червень 2022 року.

⁶² Інклюзивна Європа: Звіт про фінансування людей з інтелектуальною інвалідністю в Україні, грудень 2024 року, <https://str.inclusion.eu/8e3d483bde63779991d09961f.pdf>.

Люди з розумовою неповносправністю, які живуть в інтернатах, належать до великої, але здебільшого невидимої групи людей в Україні. Точна кількість людей з розумовою неповносправністю, які змушені жити в таких закладах, залишається невідомою. Оскільки вони позбавлені дієздатності, а більшість мешканців не мають родин, які могли б боротися за їхні права, більшість людей та їхні історії залишаються невидимими та непочутими. Війна Росії проти України та гуманітарна криза, яку вона спричинила, означає ще менше уваги для тих, кому і так було дуже погано в мирний час.

Україна отримала 4 бали з 10 за показником представництва.

Джерела

Деполь Інтернешнл: Бездомність в Україні, <https://int.depaulcharity.org/wp-content/uploads/sites/12/2024/09/Homelessness-in-Ukraine-Report-EN.pdf>.

Інвалідність та суспільство, Том 39, 2024, Випуск 11: Досвід людей з інтелектуальною неповносправністю, які живуть в Україні протягом перших місяців російського вторгнення. Відсутність задоволення базових потреб, підтримки та невизначеність щодо реформ. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09687599.2023.2229502#abstract>.

Європейський парламент: Війна Росії проти України - люди з інвалідністю, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/739198/EPRS_ATA\(2022\)739198_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/739198/EPRS_ATA(2022)739198_EN.pdf).

Європейський форум людей з інвалідністю (ЄФЛУ): Права людей з інвалідністю під час війни в Україні - Резюме моніторингового звіту. <https://www.edf-feph.org/publications/rights-of-persons-with-disabilities-during-the-war-in-ukraine-summary-of-monitoring-report/>.

Інклюзивна Європа: Заклик до дії: Побудова системи захисту дітей в Україні, вільної від інституцій, заснованої на правах людини, 2020, https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2020/12/EU-Ukraine-Call-to-Action_final.pdf.

Інклюзивна Європа: Індикатори інклюзії 2024, <https://str.inclusion.eu/17d0cedb3ec6748196eed9f05.pdf>.

Інклюзивна Європа: Звіт про фінансування людей з інтелектуальною інвалідністю в Україні, грудень 2024 року, <https://str.inclusion.eu/8e3d483bde63779991d09961f.pdf>.

Інклюзивна Європа: "Тижні жаху, а ми не можемо піти", <https://www.inclusion-europe.eu/weeks-of-horror-and-we-cannot-possibly-leave/>.

Харківський інститут соціальних досліджень: Права людей з інвалідністю, які перебувають в інституціях під час війни, https://khisr.kharkov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Report_The-Rights-of-Persons-with-Disabilities_09.10.pdf.

Мілан Швержепа, для FEANTSA: Вплив російського вторгнення в Україну: Чого сектор бездомних може навчитися у сектору людей з інвалідністю, https://www.feantsa.org/public/user/Resources/magazine/2022/Summer/FEANTSA_magazine_a9_s22.pdf

Міністерство охорони здоров'я України: Руйнування здоров'я українців у цифрах, грудень 2024,
<https://moz.gov.ua/en/destruction-of-ukrainian-hospitals-in-numbers-during-the-full-scale-war-russia-damaged-1938-and-destroyed-another-297-ukrainian-medical-facilities>

Офіційний сайт України:

<https://war.ukraine.ua/articles/not-sacrificing-democracy-why-ukraine-cannot-hold-elections-under-the-martial-law/>

Подання щодо ситуації в Україні, довідка CRPD /27th сесії від Всеукраїнської коаліції ВГО людей з інтелектуальною недостатністю про права українців з інтелектуальною недостатністю, вересень 2022 року, <https://www.inclusion-europe.eu/includenews-september-2022/>.

Інформаційна записка ООН щодо ситуації з правами людини осіб з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями в Україні, лютий 2022 року,
<https://ukraine.ohchr.org/en/177892-human-rights-situation-persons-intellectual-and-psychosocial-disabilities-ukraine-EN>.

ЮНІСЕФ: Війна перешкоджає освіті для 5,3 мільйона дітей в Україні, січень 2023 р.,

УКГП ООН: Необхідна медична допомога для літніх людей, які постраждали від війни в Україні,
<https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/essential-health-care-older-people-affected-war-ukraine>.

УКГП ООН: План гуманітарних потреб та реагування в Україні, січень 2025 року,
https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2025-january-2025-enuk?_gl=1*soa2yw*_ga*NTc0NzI5MTUxLjE3Mzc0NjU4MDc.*_ga_E60ZNX2F68*MTczNzU3OTE0Mi40LjAuMTczNzU3OTE0Mi42MC4wLjA.

ВООЗ, Новини: Доступ до охорони здоров'я в Україні після 8 місяців війни,
<https://www.who.int/europe/news-room/24-10-2022-accessing-health-care-in-ukraine-after-8-months-of-war--the-health-system-remains-resilient--but-key-health-services-and-medicine-are-increasingly-unaffordable>.

Цей звіт створено організаціями «Інклюзивна Європа» та «Інклюзивна Україна» в рамках проекту Європейського форуму людей з інвалідністю, спрямованого на забезпечення залучення людей з інвалідністю та організацій, що їх представляють, до реагування на російську війну та відновлення після неї. [Проект](#) фінансується CBM

**Supporting rights and inclusion of people
with intellectual disabilities and their families in Ukraine**

Part of EDF project
supported by CBM.

